

## СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Милена Шушулова-Павлова, преподавател в Нов български университет,  
професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство,  
за *дисертационния труд* за присъждане на образователна и научна степен „доктор”  
на Мария Росенова Русева

### ИНТЕРПРЕТАТИВНИ ПОДХОДИ КЪМ НЕМСКАТА СОЛОВА ПЕСЕН: ПЕВЧЕСКАТА ДИКЦИЯ КАТО ОСНОВЕН КОМПОНЕНТ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ИЗРАЗ

свободен докторант към Вокален факултет на НМА

**Биографични данни:** Мария Русева има впечатляваща биография. Тя е завършила НМА „Проф. Панчо Владигеров“, хорово дирижиране при проф. Крум Максимов и проф. Мирослав Попсахов (2006-2009). Преди това учи във Висшето музикално училище „Робърт Шуман“ в Дюселдорф (Германия), хорово дирижиране при проф. Раймунд Виперман (2004-2006) и в НМА София, пиано при проф. Марина Капацкая (2000-2004). Днес Мария е корепетитор към Вокален факултет на НМА. Тя е председател на УС на Сдружение *София – дух и култура*, артистичен директор на Софийски фестивал за камерна музика *Аджитато*, диригент на камерен хор *София* и на смесен камерен хор към храм *Св. Николай Мирликийски*. Съосновател и пианист на *Дуо Колаж* (със сопрана Нона Кръстникова). Изпълнителен директор на Българска фестивална асоциация. Като активен млад творец, Мария Русева получава финансова и логистична подкрепа за свои проекти от: Столична община за трето издание на СФКМ *Аджитато* (2017); Министерство на културата за второ издание на СФКМ *Аджитато* (2016); Национален фонд *Култура* за проекта *Мониторинг на публиката на камерна музика в София* (2015); Министерство на културата за музикалния спектакъл *Кафе по телефона* (2014); НФ *Култура*, програма *Дебюти*, *Стабат матер* от Росини на плевенска сцена (2012). Мария Русева печели редица награди: Трета награда от международния конкурс за песенни двойки *Елза Респиги*, Верона, Италия (2015); Носител на наградата на БАН за най-млад учен в областта на хуманитарните науки *Иван Евстатиев Гешов* (2013); Грант на Американския център за научни изследвания за участие в международната конференция *Музика и геноцид*, Краков, Полша (2012); Изследователска стипендия на Немската служба за академичен обмен (DAAD) във Франкфурт, Германия (2012); Отличие от конкурса *Обясни науката* за статията *Поетична идея на Немски реквием оп.45 от Йоханес Брамс. Херменевтика и интерпретация* (2012); Втора награда от Втория международен конкурс за песенни дуа *Густав Малер*, София (2011); Участие в Първия международен конкурс за млади диригенти *Маестро Захари Медникаров*, Албена (2008); Едногодишна пълна стипендия на Е.ON за млади музикални таланти, Дюселдорф, Германия (2005); Стипендия на фонда *Noel-Minet* за участие в Академията за млади хорова диригенти в Тимендорф, Германия (2004). Участва в майсторски класове и семинари: (след предварителна селекция) в майсторски клас за интерпретация на немска песен при проф. Хартмут Хол, Савонлина, Финландия, подкрепено от Национален фонд *Култура* (2016); (след селекция) в работилницата *Журналистическо писане за музика* в рамките на 46-тото издание на Дармщатските седмици за Нова музика (2012); майсторския клас за песенен съпровод на проф. Дейвид Луц (Виена) – 2011; майсторски клас по хорово дирижиране на проф. Андреас Херман (Мюнхен), в рамките на МФ *Мартенски музикални дни*, Русе (2009); в Европейската академия за млади хорова диригенти с проф. Ханс-Йоахим Лустих, Тимендорф, Германия (2004); и в майсторските класове по пиано на проф. Борис Блох (Есен), проф. Катрин Викерс (Франкфурт на Майн), Божидар Ноев (Инсбрук), проф. Людмил Ангелов, Краисмир Гатев (1995-2002).

#### Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на 01.10.2019 на заседание на Катедра Пеене към Вокален факултет на НМА „Проф. Панчо Владигеров”. Разработката се състои от увод, осем глави, заключение, списък на цитираната литература: общо 220 страници. Цитираната литература включва 32 заглавия на кирилица и 16 на латиница – общо 48. Аналитичната част представя 10 нотни музикални примера и 7 таблици.

#### Точно формулирани цели и задачи на дисертацията

Обект на изследването е немската солова песен, която особено след Гьоте е особено показателна за процеса, при който професионализираните и диференцирани изкуства –

поетичното и музикалното – се сливат обратно в пълен синтез и, в който словото е омузикалено и интонирано така, че да се разкрие до крайна степен неговата иманентна експресивност. Този въпрос се осветлява през призмата на интерпретативната вариативност на песента, което е **предмет** на изследването. **Основна цел** е да се докаже, че постигането на художествен израз в немската солова песен е певческата дикция, като фонетична автентичност и като осмислено, осъзнато и контролирано поднасяне на текста, за да се разкрие както поетичната идея, така и музикалното ѝ възплъщение.

Изследването си поставя следните **конкретни задачи**: 1) да се направи обзор на българските научни разработки, засягащи научната работа, и да се отбележи доколко песенният жанр и песенната дикция представляват интерес като обекти на изследване в исторически контекст; 2) да се дефинира понятието певческа дикция; 3) да се формулира легитимен интерпретативен подход към немската солова песен, в който ключов компонент е певческата дикция чрез понятието *вътрешна режисура*; 4) да се докаже, че добрата певческа дикция на немски език е съвместима с белкантовата певческа основа, независимо от владенето на езика, но зависимо от вокалната зрялост на певеца; 5) да се разяснят фонетичните, структурните и граматичните особености на немския език, наред със специализирани разработки относно пеенето на немски език, които да бъдат адаптирани към певческия процес; 6) запознаване с международната фонетична азбука и приложимите за немския език нейни символи като за тяхното произношение непрекъснато се търсят указания спрямо българските им еквиваленти; 7) да се дадат указания за произношението на най-често срещаните думи в немския песенен репертоар.

### **Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение**

В практически план темата, която поставя Мария Русева е особено актуална за българските хорови диригенти, хормайстори, корепетитори и за българските певци – солисти и хористи. Освен, че концептуално се поставя на фокус дикцията като условие за художествената интерпретация, са систематизирани и правилата за нейното постигане. Работата, освен практическа има и сериозна научна стойност като мащабно историческо и методологично изследване върху вокалната проблематика на различните езици и особено върху немския език – като световни изследвания.

### **Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература**

Опитът на Мария Русева, както и нейната комплексност като музикант (пианист и диригент, акомпаниятор), както и предимството да говори няколко езика, от които немски много добре, и дава невероятната възможност да има специфичен и интересен поглед към темата, която разработва в своята докторска работа. Също така, важен акцент и вдъхновение за нея е основно работата по авторските книги на различни изпълнители (Веселина Кацарова, Джералд Мур), документални предавания и филми (Фишер-Дискау), изпълнителските интервюта като достъпен видеоматериал (Елизабет Шварцкопф, Криста Лудвиг, Дитрих Фишер-Дискау). Поглед върху преподавателския аспект дават **над 60 часа видеоматериал** от майсторските класове по песенна интерпретация на Томас Хемпсън, включващи и гост-преподаватели като Хартмут Хьол, Греъм Джонсън, Михаел Хампе. Тук спада и лично даденото от Анна Томова-Синтов интервю по темата.

Поставената тема изисква от докторантката няколко **методологични подхода** – исторически, чуждоезични български теоретични достижения в областта, допълнени от изпълнителския личен поглед към проблема; личният контакт с някои творци като интервю по въпросите на немското пеене; изясняване на специфичната терминология; практическият дискурс налага емпиричен подход; експерименти чрез практика с различни похвати за решение; аналитичен подход с артикулативни варианти, подпомагащи художествения израз. Мария Русева достига до извода, че *„при пеене на немски и на който и да е език, освен да се познават добре фонетичните изисквания на съответния език, за да се постигне убедително художествено изпълнение, е важно да е изяснено какво озвучавания текст иска да изрази, след което да потърси отговор на въпроса как? Тук именно е ролята на певческата дикция - тя обединява желанието, намерението за определен художествен израз, за художественост на словото, умението всичко това да се реализира вокално, с помощта на артикулативния и певческия апарат. Една и съща дума може да бъде изговорена и изпята по всевъзможни начини, в зависимост от смисъла, който говорещият или пеещият влага в тази дума. И когато стесним фокуса до жанра на песента, който по своето зараждане е*

иманентно обвързан със словото, това е единственият начин да се постигне истинна, убедителна художествена интерпретация, базирана на смислената, членоразделна певческа реч. Това е и примерът, който ни завещават големите майстори на песента със своите овековечени изпълнения“.

### **Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването**

**Теоретичният фундамент** на дисертацията изисква да се обхванат източници от различно естество – български и чуждестранни, печатни и онлайн издания в сферата на вокалната методика, научни разработки, свързани с песенния жанр, публикации, занимаващи се с отношението между дума и тон, както и справочници и речници, свързани с немското произношение. Важен акцент и вдъхновение поставят авторските книги на различни изпълнители (Веселина Кацарова, Джералд Мур), документални предавания и филми (Фишер-Дискау), изпълнителските интервюта – в личен контакт (Анна Томова-Синтов) или като достъпен видеоматериал (Елизабет Шварцкопф, Криста Лудвиг, Дитрих Фишер-Дискау). Поглед върху преподавателския аспект дават над 60 часа видеоматериал от майсторските класове по песенна интерпретация на Томас Хемпсън, включително различни гост-преподаватели като Михаел Хампе, Интервюта, майсторски класове, изпълнения, наръчници по немска дикция, лингвистични справочници, речници, специализирана периодична литература, занимаваща се с немската песен. За да бъдат ясно идентифицирани и формулирани най-често срещаните неясноти, неточности, грешки и трудности при възпроизвеждането на немския език в песенния репертоар, Мария Русева провежда едномесечно теренно изследване сред студенти и с помощта на преподаватели (по оперно пеене: проф. Нико Исаков, проф. Мила Дюлгерова, проф. Свилен Райчев, проф. д-р Иванка Нинова, доц. д-р Велизара Караянкова, проф. Илка Попова, доц. д-р Николай Моцов и по камерно пеене: проф. Благовеста Константинова, проф. д-р Боряна Ламбрева, доц. д-р Елена Каралийска, доц. д-р Галина Апостолова) в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ чрез творчески срещи с 13 студенти за съвместна работа върху песен на немски език с акцент в работата върху произношението и дикцията на словесния текст, както и отражението му върху фразирането, агогиката, динамиката, цялостната интерпретация и драматургично изграждане на песни от Моцарт, Шуберт, Брамс и Менделсон.

### **Коректност при цитирането на представителен брой автори**

Мария Русева е точна в цитиранията си, които са достатъчно и подходящо подбрани, изследвани и максимално информационни. Смятам, че се е постарала да бъде максимално стъпила при изследването си върху предишни източници, както от България, така и извън нея. Чрез опита на пианистите-лингвисти (Любомир Пипков, Петър Щабеков), както и на съвременниците ни – проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак, проф. д-р Боряна Ламбрева, проф. д-р Албена Кехлибарева, доц. д-р Елена Каралийска-Тъпкова, доц. д-р Ермила Швайцер, Мария Русева е убедителна в своите изводи.

### **Приноси на дисертационния труд**

- Дисертацията е първо в българското музикознание изследване, което поставя на фокус немската дикция в певчески контекст – във вокално-технологичен и в интерпретативен план. (Предходни изследвания като тези на Албена Кехлибарева, Тони Шекерджиева-Новак, Елена Каралийска-Тръпкова, Драгана Молес засягат проблема периферно в контекста на друга тема, или се фокусират върху определен композитор или опус, или засягат език, различен от немския.)
- В нея за първи път, включително в сферата на българската вокално-методическа литература, се формулира самото понятие *певческа дикция*, стъпвайки на постановките на сценичната реч, извеждайки специфичните закономерности на дикцията в певческия процес.
- В научната разработка за първи път детайлно и систематично на български език са представени правилата на немското произношение, адаптирани към потребностите на българския певец; формулиран е основният конфликт между намеренията и реалните звукови резултати при певческата фонация на немски език: стремежът към отчетлива артикулация със средствата на изговора, а не на пеенето, които възпрепятстват постигането на фонетичната автентичност на езика и водят до преекспониране на консонантите, за сметка на дължината и правилното фонетично оцветяване на вокалите.

- Изследването се базира на събиране, обработка и анализ на данни от теренно проучване, благодарение на които проблематиката е представена актуално, адекватно и е предложена легитимна методика за разрешаването ѝ.
- Проведеното изследване запълва неразработена до момента теоретична ниша и се отличава с широк спектър на **практическа приложимост** за българските певци и специалистите, работещи с певци (диригенти, хормайстори, корепетитори) чрез: **приложение с представена фонетична транскрипция** и превод на български език на близо 350 от най-често срещаните думи в немскоезичния песенен репертоар (според статистика от над 2000 немски песни); **приложение с изложена таблица с приложимите към немския език символи** от Международната фонетична азбука, като е указано тяхното произношение в съпоставка с българската фонетика. Тези указания служат като отправна точка за транскрибиране на всякакви немскоезични солово и хорови песенни и оперни либрети, извън посочените в текста; дадени са ясни указания за произношението на немските вокали и консонанти, както и за тяхната вариабилност; чрез конкретни примери предлага възможни решения и техники за справяне с практическите трудности; и т.н.

#### **Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд.**

Авторефератът отговаря на дисертацията и коректно предава характера на научния текст на докторската работа, независимо от по-творческия подход в него, което вероятно се дължи на липсата на научен ръководител при свободните докторски разработки в НМА.

#### **Лични качества на автора (ако рецензентът го познава)**

Не познавам лично Мария Русева. Но виждам, чрез работата ѝ, един задълбочен млад учен, който издълбоко търси отговори на своите поставени цели. Тя е достатъчно ерудирана и амбициозна, за да бъде полезна на своите студенти, на Вокален факултет и на НМА. Чрез своята разработка и достигнати изводи, и практически съвети Мария се нарежда до специалистите по чуждоезикова дикция в България и региона.

#### **Публикации по темата на дисертационния труд**

Докторантката има достатъчно (3 на брой) публикации върху темата:

1. **Русева, М.Р.** *Певческата дикция като теоретичен проблем.* Независим музикологичен портал (онлайн издание), 10/2019, линк: <http://www.musicology-bg.com>
2. **Русева, М.Р.** *Песенните академии, ръководени от Томас Хемпсън в рамките на музикалния фестивал Хайделбергска пролет (2017-2019) - работа върху немския песенен репертоар.* В: Млад научен форум за музика и танц №14, НБУ, София, 2019 (под печат).
3. **Русева, М.Р.** *Фонетични особености на немските вокали в певчески контекст.* Музикален логос (електронно списание), 9/2019, линк: <http://galerianadumite.bg/wp-content/uploads/2019/09/Publikatsiya-3.-Fonetichni-osobenosti-na-nemskite-vokali-v-pevcheski-kontekst.pdf>.

#### **Мнения, препоръки и бележки**

Нямам.

**В заключение** на това СТАНОВИЩЕ ще завърша със следната оценка:

Дисертационният труд на Мария Росенова Русева **ИНТЕРПРЕТАТИВНИ ПОДХОДИ КЪМ НЕМСКАТА СОЛОВА ПЕСЕН: ПЕВЧЕСКАТА ДИКЦИЯ КАТО ОСНОВЕН КОМПОНЕНТ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ИЗРАЗ**, заедно с носените от него приноси с научни и приложни качества, както и нейните изяви и публикации, смятам достатъчни, за да дам своята положителна оценка и да предложа на уважаемото научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, на Мария Росенова Русева, според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

03.11.2019, София

Проф. д-р Милена Шушулова-Павлова